

ЕКОНОМІЧНА ПОВЕДІНКА ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ СЕРЕДОВИЩА

*А. Г. Чернишенко, аспірант, Національний авіаційний університет,
gennadievich01011987@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0001-1822-9642>*

Методологія досліджень. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові праці вітчизняних науковців з проблем економічної поведінки підприємства. Результати отримані за рахунок застосування методів: узагальнення та порівняння – для формалізації теоретичних положень щодо економічної поведінки підприємства; абстрактно-логічного методу – для теоретичних узагальнень і формулювання висновків дослідження.

Результати. Проаналізовано окремі підходи та інтерпретації поняття економічної поведінки підприємства. Обґрунтовано, що економічна поведінка включає в себе реакції на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища, представляючи собою складну систему дій та рішень, які здійснюються з метою досягнення цілей функціонування підприємства. Проаналізовано ключові драйвери та фактори, які впливають на формування економічної поведінки підприємства, що охоплюють макро- та мікроекономічні умови, фінансові, соціально-економічні, політичні та екологічні аспекти. Охарактеризовано ключові ознаки процесу формування стратегії економічної поведінки підприємства в умовах нестабільності середовища. Проаналізовано вплив війни на забезпечення економічної поведінки підприємства в умовах нестабільності середовища.

Новизна. У процесі дослідження обґрунтовано, що забезпечення економічної поведінки підприємства в умовах нестабільності середовища вимагає впровадження інноваційних підходів та стратегій. Інновації можуть стати ключовим фактором, що дозволить підприємствам ефективно адаптуватися до змін у середовищі та забезпечити стаке зростання. Новизна даного підходу полягає в тому, що інновації стають не лише інструментом розвитку, але й ключовою складовою для забезпечення стійкості та успіху підприємства в умовах нестабільності середовища.

Практична значущість. Запропоновано основні орієнтири забезпечення економічної поведінки підприємства в умовах нестабільності середовища, які відображають поєднання традиційних підходів та інноваційних стратегій, що сприяють підтримці стійкості, конкурентоспроможності та успішності підприємств у змінних умовах.

Ключові слова: підприємство, економічна поведінка, економічна поведінка підприємства, нестабільність середовища, зовнішнє середовище, адаптація, забезпечення економічної поведінки підприємства.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, зважаючи на всі зовнішні впливи та швидкий технологічний розвиток, економічне середовище стає все більш нестабільним та непередбачуваним, тому підприємствам вкрай важливо забезпечити ефективну економічну поведінку. Нестабільність може бути викликана різноманітними факторами, такими як зміни в політичних режимах, валютні коливання, економічні кризи, зміни в

законодавстві та інші. Нестабільність середовища ускладнює прогнозування та впровадження довгострокових стратегій розвитку, вимагаючи швидкої реакції на зміни та гнучкості в управлінні, що може призвести до ризику втрати конкурентоспроможності та ринкової позиції.

Ефективне забезпечення економічної поведінки підприємств в умовах нестабільності є критично важливим для їхнього

виживання та забезпечення конкурентоспроможності, адже в таких умовах підприємствам доводиться оперативно реагувати на зміни, пристосовуватися та вдосконалювати свою стратегію. Тому, забезпечення економічної поведінки підприємства в умовах нестабільності середовища є актуальною проблемою, яка вимагає комплексного підходу і впровадження стратегій, спрямованих на зменшення ризиків та забезпечення успішної адаптації до змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика забезпечення економічної поведінки підприємства знаходить своє відображення в працях багатьох науковців, зокрема таких як Карачина Н. П. [3], Петришин Л. П. [5], Проценко В. М. [7], Расвнєва О. В. [8], Цапенко В. Ю. [10], Штангрет А. М. [11] та ін. Проте, зважаючи на сучасні тенденції дослідження даної проблематики є ключовим для розуміння та підтримки сталого розвитку підприємств у сучасному економічному середовищі.

Метою статті є обґрунтування основних аспектів забезпечення економічної поведінки підприємства в контексті аналізу впливу зовнішніх факторів в умовах нестабільності середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі, де зміни стають нормою, підприємства постійно знаходяться перед необхідністю адаптуватися до нестабільності економічного середовища. Політичні та економічні коливання, технологічні перетворення та глобальні кризи створюють невизначеність, яка може вплинути на стратегії та перспективи розвитку підприємств. У такому контексті важливо, щоб підприємства були готові до швидкого реагування та прийняття ефективних стратегій, що дозволять їм залишатися конкурентоспроможними та стійкими.

Розуміння економічної поведінки підприємств є ключовим аспектом для вивчення та аналізу їхньої діяльності. Поняття економічної поведінки включає в себе широкий спектр аспектів, від стратегічного планування до конкретних дій у різних ситуаціях. Проаналізуємо різні підходи та інтерпретації, що відображають різні аспекти та варіації економічної поведінки підприємств у сучасному середовищі.

О. Расвнєва, Т. Тоузани визначають економічну поведінку підприємства як «сукупність управлінських реакцій підприємства на зміни його внутрішнього та зовнішнього середовищ економічно доцільними засобами задля досягнення поставленої мети діяльності» [8, с.5]. Автори акцентують увагу на взаємодії змін у середовищі та стратегії управління для досягнення успіху та стійкості.

На думку Л. Петришин економічна поведінка підприємств є «сукупністю певних раціональних та ірраціональних рішень і дій, спрямованих на досягнення цілей їх функціонування в умовах вибору та адаптації до змін в мінливому середовищі» [5, с.81], підкреслюючи увагу на необхідності реагування на нестабільність середовища.

В. Проценко економічну поведінку підприємства розглядає як «систему взаємопов'язаних дій, здійснюваних для пристосування до умов зовнішнього та внутрішнього ризикового середовища» [7, с.183], акцентуючи увагу не лише на ефективних результатах функціонування, а й умовах, обмеженнях, адаптації і т. д.

Н. Карачина визначає дане поняття як «комбінацію закономірних дій, яка відтворює сутність та характер економічної діяльності, що обумовлена впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів, для реалізації пріоритетних цілей підприємства та груп економічних агентів в умовах вибору та адаптації до змін» [3, с.57].

На думку В. Ю. Цапенко «визначення економічної поведінки повинно стосуватися варіативної та стабільної складової як в короткостроковому, так і в довгостроковому періодах» [10, с.315]. Це зумовлено тим, що ця двоїстість відображає не лише реакцію підприємств на тимчасові виклики та зміни, а й їхню здатність до постійного адаптування та ефективного управління у різних економічних умовах.

А. Штангрет, М. Караїм, І. Штангрет стверджують, що «економічну поведінку доцільно пов'язувати із процесом розроблення та реалізації управлінських рішень, які й визначають взаємодію керуючої та керованої підсистем із подальшою зміною поточного стану й тенденцій розвитку усієї системи» [11].

Таким чином, економічна поведінка включає в себе реакції на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища, представляючи собою складну систему дій та рішень, які здійснюються з метою досягнення цілей функціонування підприємства. Важливо враховувати значення адаптації підприємств до внутрішніх та зовнішніх ризиків, а також наявність як варіативної, так і стабільної компоненти у їхній поведінці як у короткостроковому, так і в довгостроковому періодах. Такий підхід дозволяє більш повно розуміти та аналізувати економічну поведінку підприємств у різних умовах та обставинах.

Зміна економічного середовища, в якому функціонують підприємства, вимагає від них постійної адаптації та динамічності в прийнятті стратегічних рішень. Формування економічної поведінки підприємства є

результатом впливу різноманітних факторів, що охоплюють макро- та мікроекономічні умови, фінансові, соціально-економічні, політичні та екологічні аспекти. Враховуючи цю складну мережу впливів, підприємства повинні аналізувати та управляти різноманітними факторами для досягнення стратегічних цілей та забезпечення успішної економічної діяльності. Ключові драйвери та фактори, які впливають на формування економічної поведінки підприємства показані на рис. 1. Передбачення та реагування на ці фактори стають визначальними для формування стратегій та прийняття рішень, що дозволяє підприємствам ефективно оптимізувати свою діяльність та досягати поставлених цілей в умовах нестабільності середовища.

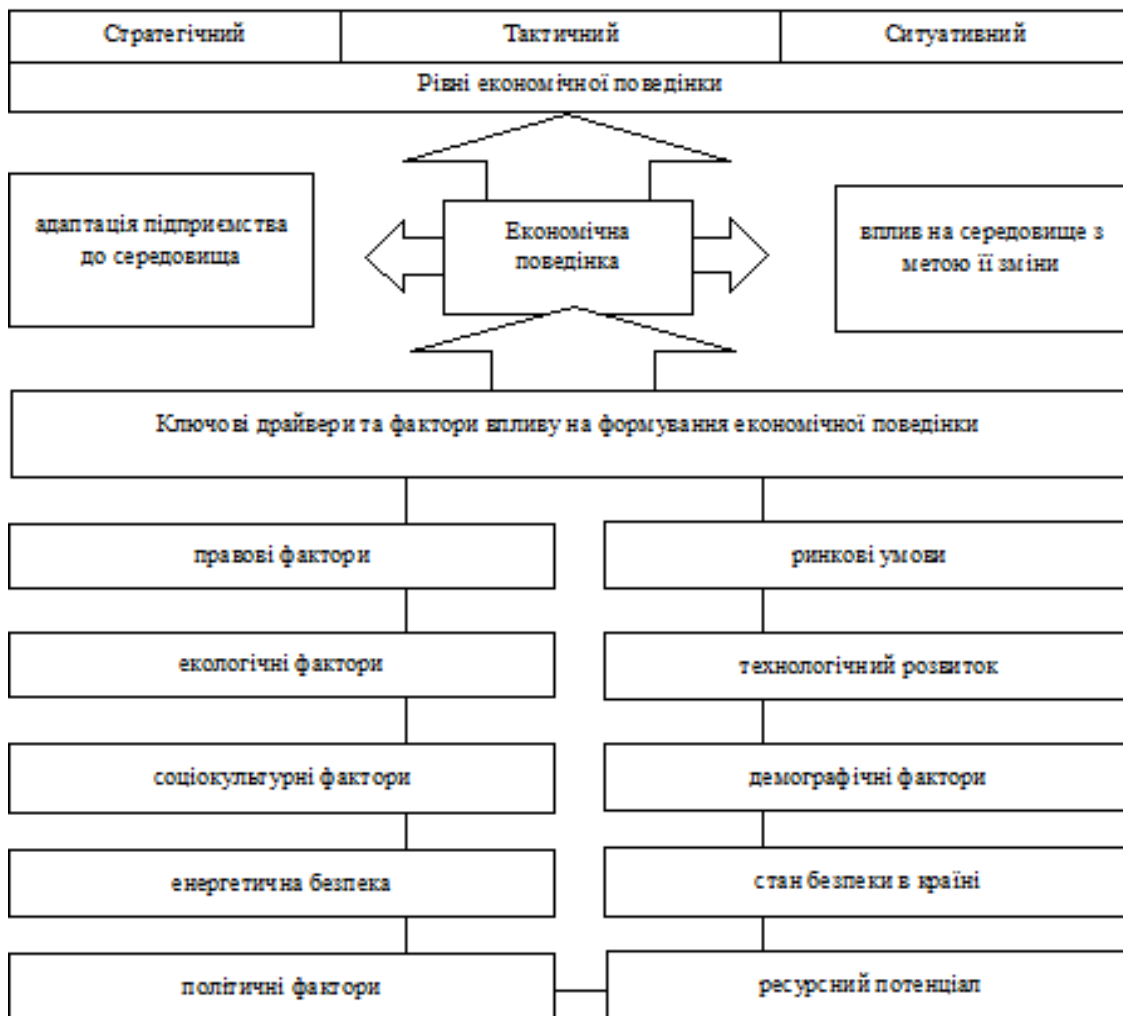

Рис. 1. Ключові драйвери та фактори впливу на формування економічної поведінки підприємства

Джерело: складено автором за даними [4, 6, 10, 12].

Крім того, при аналізі економічної поведінки важливо враховувати дві ключові складові – варіативну та стабільну. Стабільний аспект може впливати на формування стратегій у довгостроковій перспективі, залежно від типів поведінки, які переважають у керівництві підприємства та їхньої схильності до ризиків. Варіативна складова визначає напрями реалізації стратегічних планів у короткостроковому періоді через можливі корекції у стратегічній поведінці підприємства [10, с.317].

Економічна стратегія підприємства виражається у спроектованих та впроваджених процесах, що спрямовані на адаптацію та вплив на зовнішнє та внутрішнє ризикове середовище. Суть цієї стратегії полягає в організаційній саморегуляції, що дозволяє підприємству адаптуватися до змінних ризикових умов функціонування з метою збереження та покращення своєї довгострокової ринкової позиції та забезпечення виживання у перспективі [7, с.184].

Процес формування стратегії економічної поведінки підприємства в умовах нестабільності середовища характеризується рядом ключових ознак: рівень розроблення та регулярність в прийнятті рішень, невизначеність та кількість можливих альтернативних варіантів, які необхідно враховувати; використання інформації під час формування стратегії економічної поведінки; визначення часових горизонтів та взаємопідпорядкованості рішень; детальність та точність оцінки у процесі прийняття рішень; оцінка ступеня ризику; реактивність [9].

Таким чином, процес забезпечення економічної поведінки підприємства є складним та багатоаспектним. Він включає в себе ряд етапів та дій, спрямованих на досягнення стратегічних цілей та ефективно управління ресурсами та процесами підприємства. Першим етапом є аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища, що дозволяє оцінити загрози та можливості, а також визначити сильні та слабкі сторони підприємства. На основі цього аналізу розробляються стратегічні цілі та завдання. Далі йде етап розробки стратегії, де формулюються конкретні цілі та шляхи досягнення їх (включає в себе визначення ресурсів, необхідних для реалізації стратегії, та прийняття

стратегічних рішень з урахуванням ризиків та можливостей). Наступним етапом є впровадження стратегії, коли плани конвертуються у конкретні дії та процеси (включає в себе розроблення детальних планів, визначення відповідальних осіб та розподіл ресурсів для виконання завдань). Останнім етапом є моніторинг та контроль, де відбувається постійне відстеження результатів реалізації стратегії та внесення коректив в разі необхідності. Цей процес дозволяє підприємству підтримувати гнучкість та адаптивність у змінному середовищі та досягати своїх стратегічних цілей. Тобто, у контексті нестабільного середовища забезпечення економічної поведінки підприємства виявляється як критично важливий процес, спрямований на збереження й адаптацію до змін. Підприємства повинні не лише реагувати на непередбачені обставини, а й активно впроваджувати стратегії та механізми управління, спрямовані на мінімізацію ризиків і максимізацію можливостей. Такий підхід дозволяє підприємствам ефективно реагувати на зміни у середовищі, зберігати стабільність та збільшувати конкурентоспроможність в умовах нестабільності середовища.

У контексті забезпечення економічної поведінки підприємства війна в Україні породжує серйозні виклики, перешкоди, значні ризики та невизначеність, що обмежує можливості підприємств у прийнятті рішень та розвитку. Військові дії можуть призвести до порушень у ланцюгах постачання, зниження споживчого попиту, загального зменшення інвестиційної активності і т. д. Враховуючи розмір прямих збитків, які зазнала інфраструктура України в результаті війни (майже \$155 млрд станом на січень 2024 року [2]), стає очевидним, що це суттєво впливає на економічну поведінку підприємств (рис. 2). Нестабільна ситуація та збитки, завдані інфраструктурі, стимулюють підприємства шукати нові стратегії та підходи, а також активно адаптуватися до змін у середовищі.

Спрямованість діяльності підприємств на економію ресурсів, впровадження енергозберігаючих технологій та підвищення продуктивності праці [1, с.101] є ключовими аспектами забезпечення їхньої економічної поведінки, особливо в умовах нестабіль-

ного середовища, адже дозволяють зменшити вплив негативних факторів на діяльність підприємств і створюють базу для формування динамічного потенціалу розвитку. Шляхом використання інформаційних технологій, підприємства можуть оптимізувати виробничі процеси, адаптуватися до змін у середовищі та ефективно впроваджувати стратегічні напрямки розвитку. Такий підхід

не лише сприяє збереженню ресурсів, а й забезпечує стійкість та конкурентоспроможність підприємств навіть в умовах невпевненості та нестабільності. Загалом, у таких умовах підприємства повинні активно адаптуватися, шукати нові стратегії та шляхи розвитку, а також удосконалювати механізми управління, щоб забезпечити свою стійкість та успішність в умовах нестабільності.

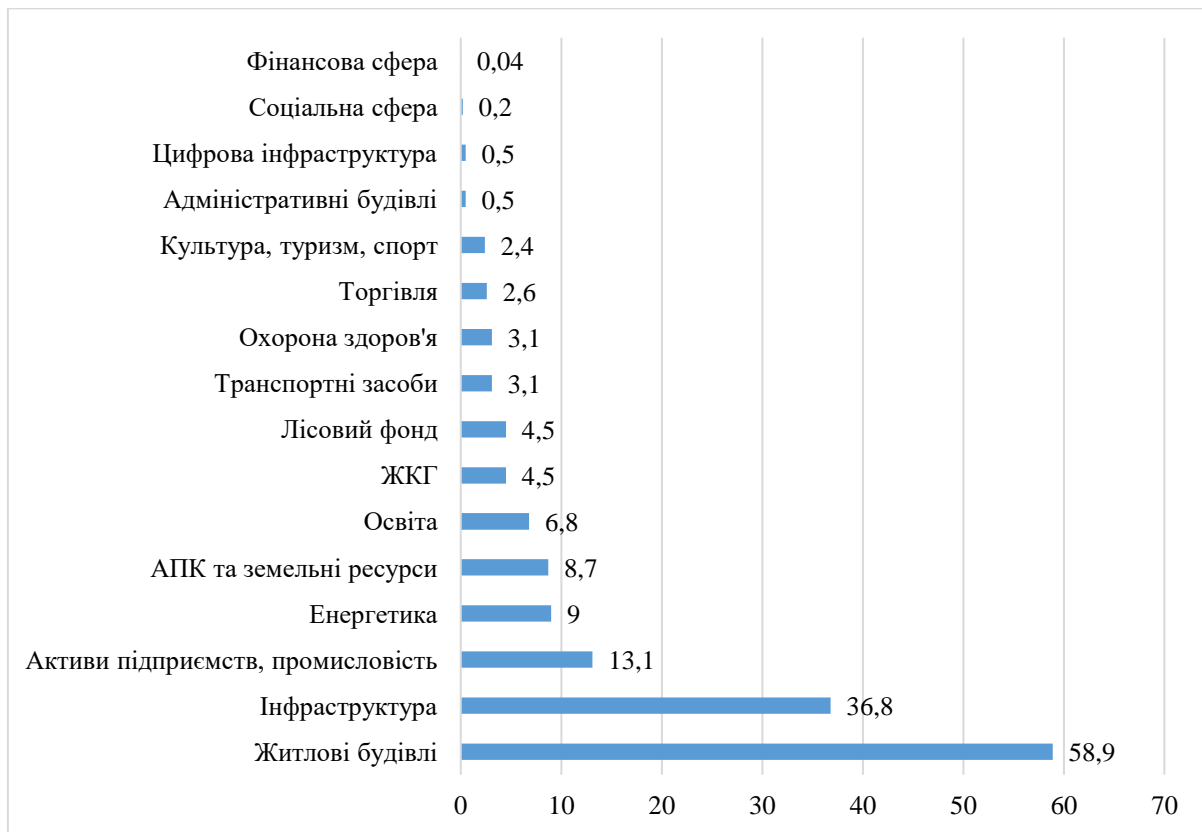

Рис. 2. Загальна оцінка збитків інфраструктури за галузями у грошовому вимірі, станом на січень 2024 року, \$ млрд

Джерело: складено автором за даними [2].

Покращення управління економічною поведінкою підприємств вимагає вдосконалення технічного забезпечення, включаючи використання пристроїв для автоматизації та механізації управлінської діяльності, активне застосування автоматизованих систем управління та регулярне оновлення програмного забезпечення. Важливо також дотримуватися безпекових принципів під час розроблення та реалізації управлінських рішень, що включають забезпечення інформаційного супроводу для зменшення ризиків, контроль за узгодженістю рішень, відстеження результатів їх реалізації та розроблення прогнозів змін у середовищі для коригування планів діяльності [11].

Таким чином, забезпечення економічної поведінки підприємства в умовах нестабільності середовища. До основних орієнтирів можемо віднести:

- гнучкість в управлінні (забезпечення можливості швидко реагувати на зміни у середовищі, в тому числі переглядати стратегії, перерозподіляти ресурси та коригувати плани відповідно до поточних умов);

- ризикоорієнтоване планування (розробка стратегій, які враховують ризики та вимоги нестабільного середовища, з фокусом на мінімізації негативних наслідків та використанні можливостей);

- інновації та технологічний розвиток (інвестування в інноваційні технології та

методи, що дозволяють оптимізувати виробництво, підвищувати продуктивність та підтримувати конкурентоспроможність у нестабільному середовищі);

– стратегічний аналіз (проведення регулярного аналізу внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на підприємство, з метою виявлення можливих загроз та можливостей для розробки ефективних стратегій);

– управління змінами (розвиток організаційної культури, що сприяє відкритості до змін та інновацій і успішній адаптації до змін у середовищі).

Висновки. У сучасних умовах нестабільності середовища ефективна економічна поведінка підприємства є ключовим фактором для забезпечення його конкурентоспроможності та стійкості. Підприємства повинні активно працювати над розробкою стратегій та механізмів управління, які дозволять їм адаптуватися до змін у середовищі та ефективно використовувати доступні можливості. Першим кроком у забезпеченні економічної поведінки підприємства є ретельний аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища з метою виявлення можливих ризиків та можливостей. На основі цього аналізу розробляються стратегії, спрямовані на мінімізацію ризиків та використання можливостей. Далі, важливо впроваджувати технічні та технологічні інновації, що сприяють автоматизації та підвищенню продуктивності праці, що дозволяє оптимізувати внутрішні процеси та реагувати на зміни у середовищі швидко та ефективно. Успішне забезпечення економічної поведінки підприємства також вимагає постійного моніторингу та контролю за виконанням стратегій та планів. У цілому, забезпечення економічної поведінки підприємства в умовах нестабільності середовища є складним та багатоаспектним процесом, який вимагає системного підходу та постійного вдосконалення, щоб забезпечити стійкий розвиток та конкурентоспроможність підприємства в умовах нестабільності.

Література

1. Ареф'єва О.В., Антоненко К.В. Аналіз наслідків війни для економіки України. *Інфраструктура ринку*. 2023. Випуск 71. С. 98-102. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure71-18>

2. Загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України через війну, станом на січень 2024 року. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturii-ukrayini-zrosla-domayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-sichen-2024-roku/>

3. Карачина Н.П. Економічна поведінка машинобудівних підприємств: теорія, методологія, практика управління: монографія. Вінниця: Книга-Вега, 2010. 416 с.

4. Литовченко Л., Хлопоніна-Гнатенко О., Михайленко В. Фактори впливу на формування економічної поведінки підприємств з виробництва та переробки продукції олійних культур. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. №2. С. 13-18. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-8-2>

5. Петришин Л.П. Економічна поведінка сільськогосподарських підприємств у мінливому середовищі розвитку: монографія. Львів: Сполом, 2021. 442 с.

6. Полторацька О.В. Формування економічної поведінки як частини стратегічного управління промисловими підприємствами. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5442>

7. Проценко В.М. Формування економічної поведінки підприємств під впливом внутрішнього та зовнішнього ризикового середовища. *Економічний вісник НГУ*. 2019. №3. С. 181-186. DOI: <https://doi.org/10.33271/ev/67.181>

8. Раєвнева О.В., Тоузани Т. Управління поведінкою підприємства в умовах нестаціонарності ринкового середовища: концептуальні засади та модельний інструментарій: монографія. Харків: ФОП Лібуркіна Л. М., 2021. 292 с.

9. Садеков А.А., Заїка Ю.А. Процес формування економічної поведінки підприємств. URL: http://journals-lute.lviv.ua/journal/13_2011/4.pdf

10. Цапенко В.Ю. Економічна поведінка підприємств як основа для прийняття управлінських рішень. *Бізнес Інформ*. 2014. №11. С. 313-317.

11. Штангрет А.М., Караїм М.М., Штангрет І.А. Інтенсифікація управління економічною поведінкою підприємства: безпекові засади. *Ефективна економіка*. 2020. №5. DOI: [10.32702/2307-2105-2020.5.6](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.5.6)

12. Rayevnyeva O.V., Brovko O.I., Zhui Su A study of the influence of environmental factors on the economic behavior of the enterprise. *Business Inform*. 2023. №8. PP. 193-198. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-8-193-198>

References

1. Arefieva, O.V., & Antonenko, K.V. (2023). Analiz naslidkiv viyny dlia ekonomiky Ukrainy. *Infrastruktura rynku*, (71), 98-102. <https://doi.org/10.32782/infrastructure71-18>

2. Zahalna suma zbytkiv, zavdana infrastrukturi Ukrainy cherez viynu, stanom na sichen 2024 roku. Retrieved from <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturii-ukrayini-zrosla-domayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-sichen-2024-roku/>

3. Karachyna, N.P. (2010). *Ekonomichna povedinka mashynobudivnykh pidpriemstv: teoriia, metodolohiia, praktyka upravlinnia*. Vinnytsia: Knyha-Veha.
4. Lytovchenko, L., Khloponina-Hnatenko, O., & Mykhaylenko, V. (2023). Faktory vplyvu na formuvannia ekonomichnoi povedinky pidpriemstv z vyrobnytstva ta pererobky produktsii oliynykh kultur. *Modeling the development of the economic systems*, (2), 13-18. <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-8-2>
5. Petryshyn, L.P. (2021). *Ekonomichna povedinka silskohospodarskykh pidpriemstv u minlyvomu seredovyshchi rozvytku*. Lviv: Spolom.
6. Poltoratska, O.V. Formuvannia ekonomichnoi povedinky yak chastyny stratehichnoho upravlinnia promyslovymy pidpriemstvamy. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5442>
7. Protsenko, V.M. (2019). Formuvannia ekonomichnoi povedinky pidpriemstv pid vplyvom vnutrishnoho ta zovnishnoho ryzykovoho seredovyshcha. *Economichniy Visnyk NHU*, (3), 181-186. <https://doi.org/10.33271/ev/67.181>
8. Raievnjeva, O.V., & Touzani, T. (2021). *Upravlinnia povedinkoiu pidpriemstva v umovakh nestatsionarnosti rynkovoho seredovyshcha: kontseptualni zasady ta modelnyi instrumentarii*. Kharkiv: FOP Liburkina L.M.
9. Sadiakov, A.A., & Zaika, Yu.A. Protses formuvannia ekonomichnoi povedinky pidpriemstv. Retrieved from http://journals-lute.lviv.ua/journal/13_2011/4.pdf
10. Tsapenko, V.Yu. (2014). *Ekonomichna povedinka pidpriemstv yak osnova dlia pryiniattia upravlynskykh rishen*. *Biznes Inform*, (11), 313-317.
11. Shtanhret, A.M., Karaim, M.M., & Shtanhret, I.A. (2020). Intensyfikatsiia upravlinnia ekonomichnoiu povedinkoiu pidpriemstva: bezpekovi zasady. *Efektivna ekonomika*, (5). <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.5.6>
12. Raievnjeva, O.V., Brovko, O.I., Zhui, Su (2023). A study of the influence of environmental factors on the economic behavior of the enterprise. *Business Inform*, (8), 193-198. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-8-193-198>

ECONOMIC BEHAVIOR OF AN ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF UNSTABLE ENVIRONMENT

A. H. Chernyshenko, Post-graduate Student, National Aviation University

Methods. The theoretical and methodological basis of the study is the scientific works of domestic scientists on the problems of ensuring the economic behavior of the enterprise. The results are obtained through the use of the following methods: generalization and comparison to formalize the theoretical provisions on the economic behavior of the enterprise; abstract-logical method – for theoretical generalizations and formulation of the conclusions of the study.

Results. Separate approaches and interpretations of the concept of economic behavior of enterprise are analyzed. It is substantiated that economic behavior includes reactions to changes in the internal and external environment, representing a complex system of actions and decisions that are carried out in order to achieve the objectives of the enterprise. The key drivers and factors that influence the formation of the economic behavior of the enterprise, covering macro- and microeconomic conditions, financial, socio-economic, political and environmental aspects, are analyzed. The key features of the process of formation of the strategy of economic behavior of enterprise in conditions of instability of the environment are characterized. The influence of war on ensuring the economic behavior of enterprise in conditions of instability of the environment is analyzed.

Novelty. In the course of the study, it is substantiated that ensuring the economic behavior of an enterprise in conditions of instability of the environment requires the introduction of innovative approaches and strategies. Innovation can be a key factor in enabling enterprises to effectively adapt to changes in the environment and ensure sustainable growth. The novelty of this approach is that innovation is becoming not only a tool for development, but also a key component for ensuring the sustainability and success of the enterprise in an unstable environment.

Practical value. The basic guidelines for ensuring the economic behavior of an enterprise in conditions of instability of the environment are proposed, which reflect a combination of traditional approaches and innovative strategies that contribute to maintaining the sustainability, competitiveness and success of enterprises in changing conditions.

Keywords: enterprise, economic behavior, economic behavior of enterprise, instability of environment, external environment, adaptation, ensuring economic behavior of enterprise.

Надійшла до редакції 23.01.24 р.